

Милорад ДЕШИЋ*

НАПОМЕНЕ О ЈЕЗИКУ МИХАИЛА ЛАЛИЋА И БРАНКА ЋОПИЋА

У овом раду упоредили смо језик двојице ијекавских писаца, Михаила Лалића и Бранка Ћопића, како бисмо утврдили у којој мјери су језички сличне односно различите Лалићева *Ратна срећа* и Ћопићева *Баишта сљезове боје*. Лалићев језик је размотрен и у свјетлости идеја о црногорском језику.

1. Тема научног скупа *Језичка ситуација у Црној Гори – норма и стандардизација* веома је широка и пружа учесницима много могућности да изразито компликовану проблематику освијетле са различитих аспеката. Нагомилаало се подоста питања везаних за нормирање штокавске ијекавице. Наиме, у двадесетом вијеку лингвисти су се углавном бавили поларизованим варијантама, источном и западном, српскохрватског односно хрватскосрпског језика. У расправу су били укључени научни центри на истоку и западу, и то тако да је мало пажње посвећивано језику у Босни и Херцеговини и Црној Гори, у којима су институције, уколико их је било, дуго располагале веома скромним научним потенцијалом. Зато се и могло десити да су ијекавицу највећим дијелом проучавали и нормирали хрватски лингвисти, а српска ијекавица остајала је неистражена и запостављена. Није онда ни чудо што се се у појединим срединама појавиле тенденције издвојеног нормирања језика, које не води уопште рачуна о ијекавици као цијелини, које је условљено и омеђено прецизно одређеним државним границама.

2. Да бисмо дошли до неких одлика ијекавице у књижевним дјелима, упоредили смо језик двојице познатих књижевника, Михаила Лали-

* Редовни професор Универзитета у Београду, у пензију

ћа и Бранка Ћопића. Били су скоро истих година (Лалић је рођен 1914. у околини Берана, а Ћопић 1915. у Хашанима код Босанске Крупе), обојица су поријеклом из ијекавских крајева и писали су ијекавски, па је било занимљиво да се види колико има сличности, а колико разлика у њиховом језичком изразу. Истражен је мањи корпус, у ствари по један дио из Лалићевог романа *Ратна срећа* (друго издање, Нолит, Београд, 1975 – прво издање објављено је 1973) и Ћопићеве збирке приповједака *Башта сљезове боје* (треће издање, Српска књижевна задруга, Београд, 1975 – прво издање штампано је 1970). Додајмо овоме и чињеницу да је језик ових писаца недовољно испитан, иако је објављено неколико радова о Ћопићевом језику и студија Милорада Ћорца *Језик и стил Михаила Лалића*, гдје је примјењен стилистички метод (Заједница научних установа Косова и Метохије, Студије књ. 13, Приштина, 1968).

3. Језик Михаила Лалића најприје ћемо размотрити у свјетлости идеја о црногорском језику. Пошто је један од главних заговорника тога језика Војислав Никчевић, навешћемо неке његове тврдње изнесене у *Правопису црногорског језика* (прво издање, Црногорски ПЕН центар, Цетиње, 1997). Прије свега, ту налазимо основну ауторову мисао везану за ијекавицу: „црногорски је стандардни ијекавизам, српски је књижевно аутохтон екавизам, а хрватски и бошњачки двогласни ијекавизам” (стр. 44). Као што видимо, о српском стандардном ијекавизму овдје нема никаквог помена. Карактеристични су сљедећи ставови о рефлексима јата, јотовању и гласовима *с’*, *з’*, *с* (*дз*) изнесени у *Правопису црногорског језика*:

1) рефлекс *ије* за дуго јат: *свијест*, *снијежити*, *увијек* (44), а је за кратко јат: *мјера*, *љето*, *последњи* (45) (основна правила);

2) „ако гласу *р* пријетходи неки сугласник, у појединијем облицима и изведеницама *ије* из основе се скраћује у *је* или се мјесто *је* сријеће *е* поради олакшавања изговора: *вријеме* – *времена*, *ждријебе* – *ждребета*, *ждрјебад*, *бријег* – *брјегови*, *брјеговит* и *брегови*, *бреговит*, *вриједан* – *врједнији*, *врједновање* и *вреднији*, *вредновање*... *гријех* – *грјехота* и *грехота*, *(по)гр* (*ј*)ешка... *стријела* – *стр* (*ј*)елица, *увриједити* – *увр* (*ј*)еда... *спријечити* – *спр* (*ј*)ечавати” (46);

3) „кад гласу *р* не пријетходи сугласник, тј. ако се *р* налази на почетку ријечи или иза самогласника, у слоговима с краткијем јатом пише се и изговара је: *риједак* – *рјеђи*, *ријеч* – *рјечит*, *рјечник*, *ријека* – *рјечица*... *коријен* – *корјенчић*... *горјети*, *старјешина*” (46);

4) „Кад је јат било дуго и у префиксима *пре-* и *пред-*, замјењује се *с ије* и *е*: *пријећи* – *пријећем*, *пријевод*, *пријелаз*, *пријевој*... *пријевоз*, *приједлог*... *пријеступ*, *пријевара*... *пријесто*, *пријестоница*... *пријеступ*...

на (година)... *пријеглед* и *преглед*, *пријелом* и *прелом*... *пријегор*, *пријепис*... *пр (иј)етходник*”(46);

5) „Слово јат у краткијем и дугим слоговима у ријечима с префиксима *пре-* и *пред-* замјењује се с *е*: *преко*, *пред*... *препрека*, *презир*, *пре (д)с'едник*, *преводити*, *прелазити*... *превозити*, *предложити*... *престићи*”(46);

6) „Замјена јата с *и* у множинскијем облицима замјеница и придјева: *ових*, *онима*; *добрих*, *добрима*, поред дугијех облика”(47); иста појава забиљежена је у ауторовим објашњењима и у инструменталу јединине облика мушког и средњег рода: *сљедећијем редом*, *с придодатим полугласом* (25), *малијем почетним словом* (32), *њиховијем изједначавањем* (38), *тима* (123); „Као неутралне, облике замјеничко-придјевске промјене црногорске морфонолошке ијекавице треба нарочито писати у њиховијем нагомиланим групама из ритмичнијех разлога и зарад разбијања стилске монотоније, за сада (до коначног договора о уједначењу) прво дужи па краћи облик и тако наизмјеничко или по неколико дужијех и кратких облика узастопно: ... *Хладнијех зимских дугијех мрачних ноћи рано се лијеже и доцкан устаје из постеље*”(48);

7) „Замјена јата с *ије* у одричним облицима глагола *јесам*: *нијесам*, *нијеси*, *није*, *нијесмо*, *нијесте*, *нијесу* (али не и *нисам*)”(47);

8) „Прасловјенски сугласник *с'* је и данас обичан и врло чест у црногорском језику: *с'евер*, *кис'елина*, *с'утра*... *с'екира*, *с'ајан*, *с'едок*; у именима од миља: *С'ага*... *С'ого*... и у географскијем називима *С'енокос (и)*... *Пас'еглав*”(54);

9) „И прасловјенски сугласник *с* (африката *дз*) ... такође је обичан, али нешто рјеђи у црногорском језику: *буса*... *бронса*... *сора*... *јесеро*..., у именима и презименима: *Сано*... *Бурсан (овић)* и географском називу *Маленса* ... и *Бронсина*”(54);

10) „Прасловјенски сугласник *з'* је исто тако обичан и нешто рјеђи у савременоме црногорском језику: *из'ести*... *из'љубити*, *из'ћикати*, *из'ђељати*. *коз'и*... *з'еница*; у именима од миља: *З'ајо*... *З'ола* и у географскијем именима: *Коз'а*... *Коз'и бријег*”(54);

11) „Мним како је најбоље да (у рјечнику и иначе) на првом мјесту стоје облици *видјети* и *платтјети*, а на другоме ликови *виђети* и *платтјети*”(122);

12) „морају се у рјечнику наводити и ликови с варијантама *з'* и *с'* и облици с варијантама *з* и *с*, и то с варијантама *з* и *с* на првоме, а с варијантама *з'* и *с'* на другом мјесту: *зјеница*>*з'еница* и *сјеница*>*с'еница*... А сад се поставља питање како *з'*: *з* и *с'*: *с* треба писати испред палатала. Пошто се *из'љубити*, *из'ћикати*, *из'ђељати* пише и као *иж'љубити*, *иж-*

ћикати, изжђељати и као *из'љубити, из'ћикати, из'ђељати*, онда и *ис-тјерати, с'љубити, с'љушити* треба писати као *ишћерати, ишљубити, ишљушити* и као *ис'ћерати, с'љубити, с'љушити*" (123).

У Лалићевом роману поштују се основна правила везана за рефлексе дугог и кратког јата у ијекавици: *мијења* (58), *слијеп* (122), *звјезде* (61), *бијеле се* (62), *послије* (59), *изнијели* (59); *смјели* (129), *свјесни* (130), *побјегли* (126), *пјесме* (63), *љепотом* (64). Глагол *јесам* има *ије* у одричним облицима: *нијесам* (61), *нијесмо* (60), *нијесу* (60). Рефлекси дугог и кратког јата у претходним примјерима исти су у српском књижевном језику ијекавског изговора и у Никчевићевом Правопису. Међутим, у Лалићевом дјелу налазимо доста примјера који се углавном слажу са српским стандардом, али не увијек и са Никчевићевим Правописом:

а) кад гласу *р* претходи сугласник, рефлекс кратког јата је *е*: *времена* (58), *брегови* (62, нема *брјегови*), *увреду* (154, нема *уврјед*), *грешка* (129, нема *грјешка*), *погрешно* (133, нема *погрјешно*); ако гласу *р* не претходи сугласник, рефлекс кратког јата је стандардно *је*: *рјечица* (138), *нерјешиву* (139), *противурјечну* (139) или нестандардно *е* (карактеристично за црногорске говоре): *гореле* (59), *старешину* (127);

б) у ријечима с префиксима *пре-* и *пред-* јат је замијењено вокалом *е*: (*невјерице и*) *преваре* (154), *предсједник* (165), *прекид* (122), (*у руменим*) *преливима* (123), (*из неког*) *превоја* (звуча) (123), *пређе* (*Саву*)(127), *прешили* (129), *превод* (138) – Никчевићеви примјери: *пријевара* (поред *превара*, 331), *пријекид* (поред *прекид*, 326), *пријевој* (334), *пријешао*, *пријешла* (од *пријећи*, 333), *пријевод* (334) врло су ријетки или непостојећи у српској стандардној ијекавици; у Лалићевом роману забиљежен је примјер са *ије*: [пјесма] (*на*) *пријелазу* (*из монотоног рецитовања према лирској музици*)(168), (*стоји тако та наша пјесма на*) *пријелазу*, (*а никако да га прекорачи*)(168)- у српској стандардној ијекавици дублетне су форме *прелаз* и *пријелаз* (прва је чешћа, а друга је везана за посебно значење), док је у Никчевићевом Правопису дат само *пријелаз* (333);

в) у промјени придјева и замјеница (множински облици и инструментал јединине облика мушког и средњег рода) јављају се само стандардне форме са *и*, никада са *ије* (које је обично у ијекавским говорима и код Никчевића), независно од тога да ли су придјеви и замјенице употребљени појединачно или у групама: *с црним завојем* (57, није *с црнијем*), *с тим јазом* (60), *с приличним страхопоштовањем* (242), *под мојим унутрашњим погледом* (235); *тајанствених саботера* (197, није *тајанственијех*), *ових дана* (196), *наших малих кућа* (62), *муслиманских и албанских вилајета* (196), *наших бјелашких и клубашких* [породица]

(246); његовим синовима (198, дат., није његовијем), наслућеним незнатним гостима (222, дат.); са златним гранама (64, није са златнијем), с таквим мислима (222), нашим хвалисавим ослобођењима (196, инстр.), пјесмама сељачким и чобанским (194, инстр.), с оним бркатим и стаситим Рекалијама (124); у зеленим униформама (224, није у зеленијем), у таквим приликама (59), по говорничким и преговарачким способностима (231), у оним нашим незадовољним лутањима (235);

г) гласовима *с'* и *з'* одликују се не само црногорски него и сви ијекавски говори, а *дз* се може чути и у областима ван Црне Горе (понекад у ијекавским, а чешће у екавским говорним типовима); за разлику од Никчевића, код Лалића нема гласова *с'*, *з'* и *дз*, који се у српском књижевном језику сматрају дијалекатским, па налазимо примјере као што су: *сјеме* (60), *сјећањима* (57), *пресјечени* (62), *засјени* (64), *предсједник* (165), *подсјећам се* (123), *сјетим се* (123), *осјетио* (123), у *сјенци* (123), *сусједна* (124), *усјеве* (124), *осјећао* (133), *предосјећања* (133), *свједока* (319), *сјутра* (161), *прекосјутра* (161), *просјачи* (303), *пасји* (323, у дијалогу) (није нигдје извршено јотованье) – код Никчевића: *сјеме* и *с'еме* (370), *сјећање* и *с'ећање* (369), *прес'ећи*, *Прес'ечени доли* (долови) (330), *засјенити* и *зас'енити* (450), *предсједник* и *пре (д)с'едник* (325), *подс'ећати* (307), *сјетити (се)* и *с'етити (се)* (370), *осјетити* и *ос'етити* (288), *сјенка* и *с'енка* (370), *сусједни* и *сус'едни* (386), *усјев* и *ус'ев* (422), *осјећати* и *ос'ећати* (288), *предосјећати* и *предос'ећати* (325), *свједок* и *с'едок* (389), *сјутра* и *с'утра* (370), *прекос'утра* (327), *просјачити* и *прос'ачити* (341), *пас'у* (295); *изјелице* (258, у дијалогу), *козјих* (268) (нема јотованья) – код Никчевића: *из'елица* (221), *коз'у* (234); *зоре* (221), *Језеро* (124) – код Никчевића: *о зори* (у објашњењу уз *зорити*, 456), *дзора* (54, 459), *Језера* (224), *јездеро* (54);

д) примјери са јотованим сонантима *л* и *н* редовно се јављају у Лалићевом роману и у Никчевићевом Правопису, а тако гласе и у стандарду – код Лалића: *прољећа* (124), *прољећна* (127), *покољењима* (124), *најљепше* (64), *жедњели* (61); код Никчевића: *прољеће* (339), *прољећни* (339), *покољење* (310), *најљепши* (261), *жедњети* (461); код Лалића, као у стандарду, не долази до једначења сугласника по мјесту артикулације у примјерима са групом *сљ*: *посљедица* (257), *посљедње* (256), *наследника* (259), док код Никчевића у истим случајевима може доћи до одређених промјена: *посљедица*, *пошљедица* и *пос'љедица* (316), *посљедњи*, *пошљедњи* и *пос'љедњи* (316), *наследњик* (264);

ђ) у српском књижевном језику сугласници *д* и *т* не јотују се у ијекавским ријечима и облицима, а тако је најчешће и код Лалића: *дјеца*

(57), *гдје* (58), *свидјело се* (59), *дјетињства* (59), *нигдје* (60), *негдје* (60), *задјенутим* (61), *дјевојке* (62), *овдје* (123), *видјети* (125), *гдје год* (125), *предвидјели* (133); *тјерања* (58), *хтјели* (60), *растјера* (61), *тјеснац* (61), *истјерали* (128), *отјера* (132), *пламтјеле* (256), *растјерује* (297); ријетки су примјери са извршеним јотовањем – очигледан је утицај народнога говора: *свиће ми се* (62), *то им је ђедовина – зато се и зове село Ђедово* (126) (назив села и објашњење назива), *ђевојка* (129) (директни говор), *ишћерали* (59) (у писму); код Никчевића, поред примјера једнаких са српским стандардом, налазимо и примјере са извршеним јотовањем и евентуалним другим промјенама (карактеристично за црногорске и друге ијекавске народне говоре): *дјеца* и *ђеца* (171), *гдје*, *гђе* и *ђе* (198), *свидјети се* и *свићети се* (388), *дјетинство*, *дјетињство* и *ђетињство* (172), *ни* (*з*)*ђе* (272), *не* (*з*)*ђе* (267), *задјенути* и *зађенути* (443), *дјевојка* и *ђевојка* (173), *о* (*в*)*ђе* (291), *видјети* и *виђети* (122, 432), *гдје год*, *гђе гођ* и *ђе гођ* (198), *предвидјети* и *предвиђети* (326); *тјерање* и *ћерање* (403), *хтјети* и *хћети* (209), *ишћети* (392), *растјерати* и *раишћерати* (351), *истјерати*, *ишћерати* и *исћерати* (123), *отјерати* и *оћерати* (290), *пламтјети* и *пламћети* (122, 301), *растјеривати* и *раишћеривати* (351); ипак, именица *тјеснац* јавља се само у нејотованом облику (403).

Поређењем примјера из Никчевићевог Правописа и Лалићевог романа долазимо до закључка да се, с обзиром на рефлексе јата, јотовање и гласове *с'*, *з'* и *дз*, Лалићев језик скоро потпуно слаже са српским књижевним језиком, али се по много чему не слаже са препорукама из Никчевићевог Правописа. Јасно је да у овом случају правописац није водио рачуна о чињеници да се књижевнојезичка норма, па и ортографска, утврђује на основу неколико критеријума, а један од њих је и језик писаца. Вјерујемо да наредна издања Лалићевих дјела неће бити преправљана, усаглашавана са нормативним приручницима који не поштују достигнути ниво развоја стандардног језика већ норму граде од предстандардних, дијалекатских елемената и од форми које су необичне, неке и непостојеће, и у писаном и у говорном језику.

4. У Ћопићевој збирци приповједака има доста језичких особина које су исте као у Лалићевом роману:

– замјена дугог и кратког јата је према основним правилима ијекавице: *свијет* (8), *ублиједио* (9), *увијек* (7); *повјерљиво* (7), *прољећа* (9);

– рефлекс кратког јата је *е* ако гласу *р* претходи сугласник, а ако том гласу не претходи сугласник, рефлекс је *је*: *времена* (12), *вреднијег* (107), *грешине* (26), *грешном* (122), *увредљиво* (30), *брегове* (138), *брежуљка*

(36), *ждребенце* (55); *рјечице* (93), у *рјешавању* (62), *рјеђе* (166), *остарјела* (200), *сагорјели* (48), *прегорјелог* (108), *рјешење* (120);

– у префиксима *пре-* и *пред-* јат је чешће замијењено са *е* него са *ије*: сваке *преваре* (108), *преступник* (153), *сељачко-преступничке стране* (117), у *преломном тренутку* (113), *предсједник* (197); *пријекор* (171), *пријекорно* (116) и *прекорно* (126), *пријећи* (58), али *пређене путеве* (105);

– у промјени придјева и замјеница налазимо само књижевне форме са *и*, ниједном са *ије*: *под млаким кровом* (104), *својим путем* (109), *својим оружјем* (4), *под старим добрим небом* (196), *својим загонетним животом* (11), *узбуђеним шапатам с непознатим дјечаком* (105); *разних животиња* (11), *твојих прича* (3), *тих истих година* (3); *пустим улицама* (4, инстр.), *над својим рукописима* (4), *над празним лименим порцијама* (104), *са својим лоповским доживљајима* (8), *пored неким новим и нама непознатим, луцкастим и дјетињастим, нашим очевима, теткама, ујацима* (105); у *својим ноћима* (3), *о добрим старцима и занесеним дјечацима* (4);

– сонанти *л* и *н* јотују се у примјерима: *љета* (105), *љети* (105), *доље* (196), *поцрњеле* (7), *потамњелом* (71); група *сљ* остаје неизмијењена: *сљедеће* (54), *посљедња* (64), *сљез* (8), *сљезову* (7);

– сугласници *д*, *т*, *з*, *с* не јотују се: *дјед* (7), *дједову* (7), *негдје* (7), *пред дјечурлијом* (9), *дјечје* (13), *дјечачки* (3), *о дјечацима* (4), у *дјетињству* (4), *прадједовско* (4), *дјетињастим* (105), *дјевојчурци* (105), *гдје* (109), *нигдје* (109), *видјети* (58) (ријетки су јотовани облици: *пред ђедом Радом*, 57, *ђедо пензионер*, 90, *хипокористично*); *отјераше* (9), *утјешно* (13), *утјешиише* (13), *тјешим се* (3); *изјелицу* (42), *козјим* (76); *одсједи* (9), *усједи* (14), *сједили* (14), *сједне* (80), *сјеме* (4), *осјећам* (4), *сјећи* (4), *сјећање* (103), *сјеновит* (103), *сјенке* (103), *засједи* (104), *осјетили* (104), *сјенокосе* (105), *неосјетно* (105), *подсјећа* (108), *подсјетити* (109), *до-сјетио се* (195), *предсједник* (197), *сјутра* (58), *сјутрадан* (9);

– у Ћопићевом и у Лалићевом дјелу јављају се, као допуна глаголима, инфинитив и конструкција *да* + *презент* (инфинитив понекад, ради избјегавања удвојеног облика *да*):

код Ћопића: *исто се тако могло десити* (7), *то не може тек тако проћи* (9), *није се смјела унијети пушка* (11), *није га чак волио ни у руке узети* (11), *свак је умио набројати* (89), *мора остати* (8), *и да се у овоме послу не може измишљати* (4) – *не могу да разувјере* (8), *нит је ко знао да по њему чита вријеме* (12), *о њима не могу и не волим да причам* (4), *умије да прави пуцаљке* (105), *не умије ни да сједне* (80), *осјетили да још може да се дише и корача* (104);

код Лалића: *морао је нањушити* (59), *не мора бити* (123), *није могао наћи* (59), *могао сам тачно знати* (63), *ја извући не умијем* (129), *могао је стићи* (125), *могло би бити да је то истина* (124) – *могу с Кицом да се вратим* (60), *стадоше да витлају итаповима* (61), *нијесам успио да разазнам* (61), *не мора да се плаћа* (63), *волим да их потржем и покренем* (123), *умију да увеличају* (125), *кад су Турци смјели да их тако зову* (129);

– словенски генитив је заједничка особина Ћопићевог и Лалићевог језика:

код Ћопића: *никад нико није имао сата* (12), *нема свога крова* (109), *у њој немаш воље ни уста да отвориш* (182) (уз одричне глаголе употребљава се и акузатив: *све ове новотарије мој дјед Раде... није ни примјећивао*, 30);

код Лалића: *сви се ми... хвалишемо неким племством о којем нико од нас нема никаквог доказа* (126), *неког ваљаног закључка из свега тога ја извући не умијем* (129) (забиљежени су и облици акузатива уз одричне глаголе: *Повришићи своје племство не истичу*, 126; *они не иштеде обућу*, 151).

5. Лалићев и Ћопићев језик не слажу се у неким елементима:

– неслагање је у одричним облицима глагола *јесам*: код Лалића су само облици *са ије* (*нијесам*, 61; *нијесмо*, 60; *нијесу*, 57), а код Ћопића најчешћи су облици *са и* (*нисам*, 9; *ниси*, 12; *нисмо*, 104; *нису*, 9; ријетко *са ије*: *нијесу*, 84);

– различита је употреба придјевских облика: у Лалићевом дјелу нешто је чешћа промјена по моделу одређеног вида, а у Ћопићевој збирци много је заступљенија промјена по моделу неодређеног вида:

Лалић: *има само тесаног камења још топлог од дневне врућине* (61), *остајало ми је празнога времена* (63), *у вријеме Самуиловог заузећа Зете* (125), *неког ваљаног закључка из свега тога ја извући не умијем* (129) – *знали су га... као заслужна и одлучна* (141), *војник неки, препланула и тамна лица, жури некуд* (151);

Ћопић: *то није могло измаћи чак ни дједову оку* (7), *на сљезову цвијету* (7), *ево ти га, обувена и потпасана* (13), *за обасјана августовског дана* (103), *између свјетлуцава разбојишта старих справа... и топлог птичијег гргутања* (104), *под млаким кровом од сива „етернита“* (104), *залутасмо у шуму офарбана дрвета, гвожђа* (104), *носи капу чудна облика* (105), *забављен у поткровљу, носа забодена у књиге* (105), *једне бркате делије, страшина погледа* (108), *својим гргутавим гласом незрела полетарца* (194) – *ја као прави унук честитог дједа Раде* (9), *тр-*

тљања неуморног рођака Саве (9/10), испод вјечитог досадног жрвња (103), између свјетлуцава разбојишта старих справа... и топлог птичијег грутања (104);

– имперфекат се код Лалића не јавља често (од глагола *бити*, сам или у саставу пусквамперфекта, и од још понеког глагола), а код Ћопића је сасвим риједак (од глагола *бити*, у народном десетерцу):

Лалић: *са женама бјеше један с лименим грбом* (60), *бјеше мој брат Обро наоштрио сјекирчину* (21), *Наум Тутунџија, који ми никад не примаше добро јутро док не оперем руке и очи* (131), *њему не сметаше што сам дугачак* (132);

Ћопић: *у жандара бјеше мудра глава, ухватише Чаругу гдје спава* (95);

– двосложна властита имена и хипокористици на -о и -е, са дугоузлазним акцентом, у Лалићевом роману мијењају се као именице (граматички) мушког рода, док у Ћопићевом дјелу такве именице иду по (граматички) женској промјени:

Лалић: *војвода Симо* (44) – *војводе Сима* (44), *Тома Муковића* (47), *Стева Цвикераша* (50), *Груја Мирчетића* (63), *Миле Букур* (366) – *кућу Мила Букура* (357), *помињу ми позната имена: Љиљанића Рада и Божину* (86);

Ћопић: *Лазо* (71) – *Лазе Угарчине* (71), *Ницо* (58) – *Ници* (58), *Раде* (76) – *код Раде Ћопића* (72) – *дједа Раду* (67), *Дане* (78) – *пријатеља Дану Десницу* (76), *ћедо пензионер* (90) – *ћеду су... пажљиво чистили перушком* (90).

6. На основу проученог корпуса (дио романа и збирке приповједака) и поређења са једним правописним приручником може се закључити да се језик Михаила Лалића великим дијелом не слаже са *Правописом црногорског језика* Војислава Никчевића, али се у највећем дијелу слаже са језиком Бранка Ћопића. Језик ове двојице писаца углавном је сагласан са српским стандардом, а извјесне разлике између Лалићевог и Ћопићевог језичког израза налазе се у границама стандарда. Показало се да је ријеч о истом ијекавском варијетету српског књижевног језика, тј. да су разлике у оквиру српске ијекавице у Босни и Херцеговини и у Црној Гори минималне, толике да се не могу изједначавати са неподударностима српске, хрватске и бошњачке варијанте лингвистички истог језика.

Milorad DEŠIĆ

NOTES ON LANGUAGE OF MIHAILO LALIĆ AND BRANKO ĆOPIĆ

Summary

Based on the examined body of texts (one excerpt from Mihailo Lalić's novel *Ratna sreća* and one from Branko Ćopić's collection of short stories *Bašta sljezove boje*), the author comes to a conclusion that the language of Mihailo Lalić, for the most part, is in congruity with the one employed by Branko Ćopić. The language employed by both writers is mostly in accordance with Serbian standard language, while certain differences which occur between the writers still fall within the standard language limits. The comparison shows that it was the same ijekavian variety of Serbian standard language, i. e. that the differences within the Serbian ijekavian variety in Bosnia and Herzegovina and one in Montenegro are minimal and that they cannot be seen as equal to the differences between Serbian, Croatian and Bosnian variant of a linguistically identical language.